

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ

Προσθήκη στο βιβλίο ΤΑ ΤΕΡΠΙΝΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΙΓΡΙΤΙΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ιδιωματικό γλωσσικό υλικό που καταχωρίζεται σε αυτό το αρχείο, δεν είναι προϊόν συστηματικής καταγραφής. Είναι το υλικό που συγκεντρώθηκε κατά την καταγραφή των στοιχείων της παράδοσης της Βισαλτίας και αναρτάται ως προσθήκη στο βιβλίο ΤΑ ΤΕΡΠΙΝΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΙΓΡΙΤΙΝΑ. Θα συμπληρώνεται συνεχώς, με ό,τι γλωσσικό υλικό της Βισαλτίας θα καταγράφεται στο μέλλον, για να συμπληρωθεί κατά το δυνατό το γλωσσικό υλικό που αναφέρεται μόνο στην Τερπνή και τη Νιγρίτα.

Υπάρχουν και σ' αυτό αρκετές αξιοσημείωτες για την προέλευσή τους λέξεις, όπως: *απκάσ(η)κα*, *βουκόλος*, *διορύχνονταν*, *θάλ(η)*, *λιχνά*, *λιον*, *λουχιά*, *λυμαίνουν*, *μαμάρας*, *σέπητι*, *σινιάζω*, *στρίγα* κ.ά.

Καταχωρίζονται επίσης και δείγματα γλώσσας, όπως παροιμίες κ.λπ.

Συντομογραφίες και συμβολισμοί

TN = ΤΑ ΤΕΡΠΙΝΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΙΓΡΙΤΙΝΑ, αρχ. = αρχαία ελληνική, ελ. = ελεύθερη, ιταλ. = ιταλική, κατ. = κατάληξη, κ. = κοινός, -ή, -ό, λ. = λέξη, μσν. = μεσαιωνική, μετ. = μετάφραση, πρόθ. = πρόθεση, τουρ. = τουρκική, υποκ. = υποκοριστική -ό.

Νγ. = Νιγρίτα, ΑΠ. = Αγία Παρασκευή, ΆΔ. = Άγιος Δημήτριος, Αη. = Αηδονοχώρι, Άμ. = Άμπελοι, Βέ. = Βέργη, Δη. = Δημητρίτσι, Λυ. = Λυγαριά, ΝΚ. = Νέα Κερδύλλια, Νι. = Νικόκλεια, Πα. = Πατρίκι, Τε. = Τερπνή, Χο. = Χουμνικό.

Οι «δεκαδικοί» αριθμοί, που ακολουθούν τις συντομογραφίες των χωριών, δείχνουν τον αύξοντα αριθμό του δημοτικού τραγουδιού στο βιβλίο του συγγραφέα «ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ».

[...] Περιέχουν πληροφορίες για την προέλευση των λέξεων.

>, < Δείχνουν τη φορά στην πορεία της εξέλιξης μιας λέξης.

** Οι πληροφορίες που ακολουθούν είναι ευθύνη του συγγραφέα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Α, α

- αβλαντίζου**· ρ., *αβλάντζα, αβλάτσα, αφκριέμι* στο κυνήγι και σιγά-σιγά ζυγώνω τα αγριογούρουνα, Σι.
- αγκριντιά**, η· ξύλινο οριζόντιο δοκάρι, *Δω του Στέργιου μ', κει του Στέργιου μ', Στέργιους πα στ'ν αγκριντιά*, ΑΠ. 490.0, [ΤΝ. γκριντιά].
- αγνάδιβι**· ρ., *αγνάντενε, κι μάνα τ' τον αγνάδιβι 'πού ένα ψηλό μπαλκόνι*, Νι. 651.0, [ΤΝ. αγναδεύου].
- Αγόρου**, η· κύριο όνομα, *Αγόρου στέκει στου σουκάκι(ι)*, Νι. 617.0.
- αγρουγιόσμος**, ο· φ. που μοιάζει με τον καλλιεργούμενο δυόσμο, *έχει όμως πιο φαρδιά φύλλα, [γιόσμος]*.
- αδειαστός**, ο· αυτός που αδειάζει το καπνό στα *σαρίκια*, [ΤΝ. αδειάζου].
- αδιρφουμοίρια**, τα· μερίδια αδερφών, Σι.
- άθια**, τα· άνθη, λουλούδια, *να κόψουν τα τριαντάφυλλα τ' άθια τα καρουφύλλια*, Βέ. 592.0, [αρχ. άνθος,].
- αίματα**, τα· ποικιλία σταφυλιών.
- ακαλνά**· ρ. καλεί, *εμένα δράκος μ' ακαλνά να πάω να με προυέψει*, Κα. 260.2, [ΤΝ. ακαλνώ].
- άλαντα**· στον τόπο, [τουρ. alan (= περιοχή, τομέας, δίοδος)+ τα].
- άλαντα... μπανά**· σε ελ. μεταφραση: να ήξερα δεν πήγαινα, ΑΠ. 374.0.
- αλετρόφια**, τα· ξύλινα κομμάτια πίσω από το υνί, που άνοιγαν την αυλακιά.
- Αλισάβη**, η· προφανώς είναι η μητέρα του Βαπτιστή Ιωάννη Ελισάβετ, *φωνάζτε τη θεία μου τη Μαριώ τη θεια μ' την Αλισάβη*, Λυ. 669.5.
- αλόγιασα**· ρ., *λογάριασα, σαν τα θκα σ' τα μαύρα μάτια δεν αλόγιασα*, Νι. 618.0, [κ. λογιάζω > λόγιασα].
- αλογόπρεςες**, οι· μηχανήματα που συμπιέζαν το άχυρο σε δέματα, στις *μπάλες*, με τη δύναμη αλόγων.
- αμπωχός**, ο· είδος ενδύματος ή καλύμματος· λ. γνωστή από δημοτικά τραγούδια στα πανηγύρια της Νιγρίτας, *αλλ. αμποχάς, χάμπουκας, καμπουχάς*· 1. «*Ημείς δεν θα περάσωμεν | του χάροντα την πόρτα | θα τρίξουν τα σανδάλια του | θα βαξ' ο αμπωχός του*» (Ατλαντίς Νέας Υόρκης, 1913, εφημ. Νιγρίτα, 5.5.2016, Γιάννης Θ. Μπάκας). 2. α) «*να πας χαμπέρ' στη μάνα μου να φουκαλίσει τις αυλές, | να στρώσει και τον αμποχά, που τον έβαλα τρεις φορές...*», (Συμεών Μανασσειδής με τη «Συλλογή ζώντων μνημείων του Ελληνισμού, 1917», αρχεία του Κ.Ε.Ε.Α. της Ακαδημίας Αθηνών), 673.0 σημ. 4, β) «*...να πάει χαμπέρ(ι) στη μάνα μ' | να φουκαλίσει τις αυλές | να στρώσει κι του χάμπουκα...*», 673.0, γ) «*..χαμπέρι να πάτε τ' μάνα μου | χαμπέρι την αδελφή μου | να φουκαλίσει τις αυλές να στρώσει καμπουχάδες | να στρώσει και το φουστάνι μου το λαμπροφορεμένο*», 673.1, [αρχ. άμπέχω (= καλύπτω, τυλίγω, αγκαλιάζω, περιτυλίγομαι, φορώ), δεσ και μπέχου].

- αναγκασμένους, -(η), -ου**: άρρωστος, *έχου τον άντρα μ' άρρουστων, βαριά αναγκασμένουν*, Νι. 415.0, [αρχ. άνάγκη].
- ανάμ**: δυσάρεστο επεισόδιο, κακή ανάμνηση, [TN. *νάμνια*].
- ανασθενείς**: ρ., είσαι άρρωστη, *δεν μας λες, καλέ Μαρία, από ποιον ανασθενείς*; Αη. 124.0, [αρχ. άσθενέω].
- αντ'**: όταν, Ίβ.
- αντίρα**, η· *ντίρα*, Σι., [TN. *ντίρα*].
- αντραλίζονται**: ρ., *ζαλίζονται, κάνεις τους νιους ζαλίζονται, τους γέρους κι αντραλίζονται*, Ζε. 168.0, [TN. *ντραλίζουμι*].
- απκάσ(η)κα, απκάσκι**: ρ., τύποι του αρχ. άπεικάζω (= απεικονίζω, παραβάλλω προς κάτι), *αόρ. άπεικάσσα*, Αη., [TN. *απεικουσιάνους*].
- απόσια**, τα· το ανήλιο μέρος του δάσους, *όλου 'π' τ' απόσια περπατεί κι αριστερά πλαγιάζει*, Νι. 416.0, [κ. απόσκιος > απόσκια > απόσια].
- απουγυρίσματα**, τα· δώρα που δίνει κάποιος ως ανταπόδοση για δώρα που δέχτηκε, *κι στα απουγυρίσματα μπουχτσιάδεις να τα φέρνεις*, Δη. 599.0, [TN. *απουγύρζμα, γύρζμα 2*].
- απουμεινάδια**, τα· απομεινάρια, Νι.
- αργουλάλησι**: ρ., *σύρι παν στο πηγάδι κι αργουλάλησι*, προφανώς είναι ο τύπος *αργουλάλι*, Δη. 633.4, [TN. *αργουλαλώ*].
- αρθούν**: έρθουν, *κι αν δεν αρθούν τ' αδέρφια σου κι αν δεν του μαρτυρήσου*, Νι. 96.0, [TN. *έρχουμι*].
- αριάδ(ι)**, το· φ. που μοιάζει με τη δάφνη (βάγια), *δεν κάνει όμως κλωνάρια*, Αη.
- αριζικιά**, η· η χωρίς ριζικό, η άτυχη, *και μένα αυτήν αριζικιά, που ριζικό δεν έχου*, Νι. 528.0, [κ. ριζικό].
- αρνιθοτσιφλιά**, η· αρρώστια των μικρών παιδιών, εξαιτίας της οποίας δεν έβλεπαν το σούρουπο και μαζεύονταν μέσα νωρίς. όπως οι κόττες· λέγεται ότι οφειλόταν στην έλλειψη ζάχαρης από τη διατροφή των παιδιών, Αη., **[TN. *αρνίθα + τυφλός > (αρνιθοτυφλιά) > αρνιθοτσιφλιά*].
- αρνίτσ(ι)**, το· αρνάκι, *'π' αρνί σ' αρνίτσ(ι) να τα κάντς, χίλια να τα απουσώσεις*, Νι. 404.0, [κ. αρνί + TN. *κατ. -ίτσ(ι)*].
- άρχους**, ο· άρχοντας, *άρχους μι την αρχόντισσα τη σκάλα π' ανβαίνουν*, Νι. 590.0, [αρχ. άρχων].
- ασημουγκέρντανα**, τα· ασημένα γιορντάνια, περιδέραια, *κι βγάζ(ει) τ' ασημουγκέρντανα τ'ς κι στα σκυλιά τα βάζει* Νι. 404.0, [τουρ. *yordan > γιορντάνι*].
- ασημουτσόρακα**, τα· ασημένα σκουλαρίκια, *βγάζ(ει) τα ασημουτσόρακα τ'ς στα πρόβατα τα βάζει*, Νι., 404.0, [κ. ασήμι + TN. *τσιουράκ(ι) < τουρ. *çurak* (= σκουλαρίκι)*].
- ασημουτσουρακλίθκα**, τα· αυτά που έχουν/φορούν ασημουτσόρακα, *ποιουνού είναι αυτά τα πρόβατα τ' ασημουτσουρακλίθκα*, Νι. 404.0.
- ασταρλίκ(ι)**, το· στο πάπλωμα ήταν η εσωτερική πλευρά του, Νι., [TN. *αστάρ(ι) + -λίκ(ι)*].

B, β

- βαΐτσα**, η· υπηρέτρια, δούλη, *η μια βαΐτσα μάνισι κι δεν τουν παραστέκει*, Χο. 597.3, [αρχ. βαΐα (= τροφός, παραμάννα)+ -ίτσα].
- βάντζ** (άμα)· άμα βάλεις. [TN. βάζου 2].
- βαράκια**, τα· ήταν λεπτότατα φύλλα, σαν το αλουμινόχαρτο, από χρυσό ή ψευδόχρυσο (κράμα χαλκού και ψευδαργύρου). Τα χρησιμοποιούσαν κυρίως οι επιγραφοποιοί και οι βιβλιοδέτες για διακόσμηση.
- βαρένου**· ρ., κτυπό, παθ. αόρ. *βαρέθκα, έπισα κι βαρέθκα*, Νι., [TN. βαράου].
- βαριά υφάσματα**, τα· πολυτελή υφάσματα για την τοπική ενδυμασία.
- βαριοσκαμματίζει**· ρ., κάνει πολλή σαπουνάδα, *βρίσκω την κόρη που 'πλενε και βαριοσκαμματίζει*, Άμ. 397.0, [αρχ. βάρος + TN. σκάμμα = σαπουνάδα].
- βάρμα**, το· βάρος/βάρεμα, βάρος στην ψυχή, *αν έχω και κανένα σφάλμα να μη μου το πάρεις βάρμα*, Πα. 274.0, [αρχ. βάρος / TN. βάρμα].
- βαρογκοιμάσι**· ρ., κοιμάσαι βαριά, *ζόπνα, ζόπνα, γραμματικέ, και μην βαρογκοιμάσι*, Δη. 597.6, [αρχ. βάρος + TN. κοιμούμι].
- βάσκαντος**, ο· αβάσκαντος, *κι κατιβαίν(ει) η βάσκαντος κι πίνει το νεράκι*, Λυ. 581.0, [αρχ. βασκαίνω].
- βασιλικιάς**, ο· ο ψαλίκουρας, Νι.
- βάψι**· ρ., έβαψε, *σι κυπαρίσσι τ' άπλουσα βάψι του κυπαρίσσι*, Νι. 644.0, [αρχ. βάπτω > κ. βάψω].
- βιργουκαλαμίζει**· ρ. περνά το στημόνι στα *καλάμια* και από κει στις *βιργούδεις* για το *ίδιασμα*, *μασούριζι, καλάμιζι κι βιργουκαλαμίζει*, Νι. 637.0, [TN. βιργούδεις + καλαμίζου].
- βόθειου**, το· η βοήθεια, Νι., [TN. βόθμα].
- βολές**, οι· φορές, Ζε., [κ. βολά].
- βοργά/βουργά**· επιρ. γοργά, *αυτό είναι αντρόγνου βουργά στιφανουμένου*, (Νι. 608.0), *και βγάξει κόρη όμορφη, βοργά σαβανωμένη*, Βέ. 671.0, [αρχ. γοργός].
- βουκόλος**, ο· ο βοσκός των βοδιών, Αη., [αρχ. βουκόλος, οι βοσκοί των άλλων ζώων λέγονταν τσομπάνηδες].
- βουράτα**, η· ή το μπουράτο, μηχανήμα με το οποίο χώριζαν τα πίτυρα από τα άλευρα και μάλιστα χώριζαν τα άλευρα σε ποιότητες (χοντρό, ψιλό).
- βουσκούσι**· έβοσκε, Δη., [TN. βουσκάου].
- βρόχια**, τα· βρόχοι, παγίδες, *στέλνουν τα βρόχια στα βουνά, χρυσές βιργίτσες τ'ς κάμποι*, Νι. 621.0, [αρχ. βρόχος].
- βυτίνα μουλυβένια**· βυτίνα με υαλώδη εσωτερική επίστρωση, για αποθήκευση υγρών.

Γ, γ

γαλλικά, τα· ποικιλία σταφυλιών.

γαρούφαλες, οι· *πέρδικες γαρούφαλες*, πέρδικες σαν το γαρίφαλο, *δεν ήταν μόνον πέρδικες γαρούφαλες λεβέντικες*, Σι. 580.1, [αρχ. καρύφυλλον > βεν. garofolo > γαρούφαλο/γαρίφαλο].

γερ· επιφ., *αέρας, πή- ωχ αμάν γερ αμάν, αέρας πήρι τη φουνή*, Νι. 411.0, *δες γιερ*.

γιάγορος, ο· *αγόρι, μήνα γιάγορος φίλημα σου 'δωσε*; Βέ. 681.0, [δες και *άγουρους*].

για λα· *ήθελα να, για λα πάου σ' Νιγρίτα = ήθελα να πάω στη Νιγρίτα*, Νι., [TN. για 3].

για λούστηκα· *να λούστηκα, για λούστηκα χτινίστηκα να πάου για να την πάρου*, Νι. 642.0, [TN. για 3 + λούζου].

γιακοίταχτους, ο· *ακοίταχτος*, αυτός που δεν τον φρόντισε κανένας, *γιανάλλαγους γιακοίταχτους πουλό ήταν ξινιτιμένους*, Νι. 654.0, [TN. κτάζου].

γιανάλλαγους, ο· *ανάλλαγος*, *δες γιακοίταχτους*, [κ. ανάλλαγος].

γιαράδες/-δεις, οι· *πληγές, πέντε βάλτε σάβανο κι τ' άλλο στους γιαράδες*, Αη. 130.0, [TN. γιαράς].

γιασατζή· λέγεται γι' αυτόν που του αξίζει το μπράβο, το *γιασιά*, είναι ο αξιέπαινος, *μια κι χαϊδιμένη, τζιάνα μ' γιασατζή*, Νι. 627.1, [τουρ. yaşa].

γίδαζαν· *ίδιαζαν*, έκαναν το *ίδιασμα του σημονιού, στους ουρανούς τα γίδαζαν στους κάμπους τα τυλούσαν*, Λυ. 585.0, [TN. *ίδιασμα*].

γιερ· *εραστής, φίλος, να βλέπου του λιβέντη μου, αμάν αμάν, γιερ γιαρέν', λιβέντη μ' γιερ*, Νι. 130.1, [τουρ. yâr (= φίλος, εραστής)].

γιουλτζής, ο· *διαβάτης, μο ένας γιουλτζής, καλός γιουλτζής, στέκει και την ρωτάει*, Σι. 393.0, [τουρ. yol (= δρόμος)].

γκαγκάφικς, οι· *πληθ. της λ. γκαγκάφου (Νγ.)*, στην Τε. *γκαγκαφούσις*.

γκαζέλια, τα· *αμανέδες*, Νι. 262.0, *αν θέλτς την πιο μικρότιρη που ζέρ(ει) πουλλά γκαζέλια*, [τουρ. gazel (= λυρικό ποίημα)].

γκελ· *έλα*, *χρησ. στα χορευτικά επιφ., στο γιαλό, αμάν γκελ αμάν αμάν, στο γιαλό γιαλό πετούσε*, Σι. 4.5, [τουρ. gelen (=έρχομαι)].

γκιβρένι, το· *στο Αηδονοχώρι χρησ. σήμερα τη λ. για να χαρακτηρίσουν άτομο ή ζώο· είναι ο πρώτος, ο πιο δυνατός, ο αρχηγός μιας ομάδας· συμπεραίνεται επομένως ότι στο στίχο εννοείται το πιο μεγάλο χαλάζι, *πέφτουν τα βόλια σα βροχή, χαλάζι σαν γκιβρένι*, Αη. 299.4, **[κυβερνώ, με κ > γκ, συνηθισμένο στο τοπικό ιδίωμα, και μετάθεση του ρ]..*

γκινίσι(ι), το· *εργαλείο που άνοιγε την υποδοχή, η οποία δεχόταν τον πάτο του βαρελιού*, Αη., [τουρ. geniş (= φαρδύς, ευρύχωρος)].

γκιουλτζής, ο· *διαβάτης*, *αλλ. γιουλτζής*, Σι., [τουρ. yol (=δρόμος)].

γκντω· ρ., {το «ντ», όπως στη λ. νταούλι}, *γκντούσα, γκούτσα, σκουντώ, σπρώχνω*, *πρ. γκούντα, γκντάτι*, Αη., [TN. *κουντάου*].

γκουγκδιά, η· *είδος δέντρου με μικρούς μαύρους καρπούς, που μοιάζουν στο σχήμα με αγλάδι*, Αη., [TN. *γκουγκντάς*].

- γκούγκδους**, ο· στρογγυλή λαβή σε σκεύη, Αη., [TN. *γκουγκντάς*].
- γκούντα**· ρ. σπρώξε, σκούντα, [TN. *κουντάου*].
- γκούσκα**, η· λαιμάκι, Δη., [TN. *γκάζγκα*].
- γκράνουαρ**, τα· ποικιλία σταφυλιών.
- γκρημνός**· ρ., αναγνωρίζεται ως προστακτική το ρ. γκρεμίζω, γρεμίσου, *σήκω, μαράζι μ', φάι κι πιε, σήκου γκρημνός κι πέσι*, Νι. 147.1, [αρχ. κρημνός > μτην. κρημνίζω > γκρεμνίζω > γκρεμίζω].
- γκρίτσα γκρίτσα τσέλα**· στα ιταλικά *greca* = διακοσμητική γραμμή ζικ-ζακ, δεξ και *τσέλα* (= η τσότρα).
- γλαρί**, το· πελαργός, Δη., [αρχ. γλάρος].
- γλυκάδια**, τα· τηγανισμένα κομμάτια φύλλων ζύμης, που ήταν διπλωμένα σαν να ήταν φιόγκοι, γι' αυτό λέγονταν και *φλιουγκούδια*.
- γουνιέμι**· ρ., βιάζομαι, σπεύδω, δεν έχω καιρό, αγωνίζομαι, Νι., [TN. *αγουνιέμι*].
- γρουνούδια**, τα· 1. μικρά γουρούνια, 2. αγριόχορτο με καρπούς σαν καρύδια από το οποίο κάνουν φάρμακο παυσίπονο, Νι., [το 2 είναι οι καρποί του φυτού *τάτουλας*, *στραμώνιον*, *Datura stramonium*, TN. *τάτλας*].
- γύρος**· προσωρινή συσκευασία ξηρών φύλλων καπνού, [TN. *γύρους*].
- γυρούδ(ι)**, το· το γύρω μέρος από την πίτα, το *γουνιάδ(ι)* της Τερπνής, Νι., [κ. γύρος + υποκ. κατ. -ούδ(ι)].

Δ, δ

- δα·** μ., θα, *σι δικαπέντι μέρις πάλι δα έρτου γω*, Νι. 13.1, [δες TN. *δα*].
- δάσια**, τα· τα δάση, το δάσος, *γραμματικός μας πλάγιασι κατ 'π' τα δασιά τα δάσια*, Δη. 597.6, [αρχ. δάσος, δεσ ανάλογο στα TN. *κάλλια* < αρχ. το *κάλλος*].
- δευτεραίο**, το· το φόρεμα της νύφης για τη Δευτέρα μετά το γάμο.
- διάσου·** ρ., προστακτική του *διάζομαι*, *και το σφοντύλι φώναζε διάσου και μένα ρόκα*, Χο. 499.0, [TN. *ιδιάζομαι*].
- διορύχονταν·** ρ. *σημιάτιζε μεγάλα κύματα, κι η θάλασσα διορύχονταν τα κύματα δακρύζαν*, θα μπορούσε να γραφεί και *διωρύχονταν* (=μούγκριζε), ΆΔ. 669.6, [< αρχ. *διωρύσσομαι* (= ανασκάπτω) < αρχ. *διωρύομαι* (= βρυχώμαι)].
- δίπλες**, οι· το γλυκό *γλυκάδια*, οι γύροι που γίνονταν στους κυκλικούς χορούς, όταν οι χορευτές ήταν πολλοί και δε χωρούσαν σε ένα γύρο, *έκαναν δυο δίπλις χορό*, [αρχ. *διπλοῦς* > *διπλώνω*].
- διπλουτά**, τα· *διόροφα, να κάνου σπίτια διπλουτά κι ανώια πιο μιγάλα*, Νι. 600.0, [αρχ. *διπλοῦς*].
- δουκθώ·** ρ., *όταν·δοθκθώ = όταν θυμηθώ, όταν βάλω στο μυαλό μου, όταν δουκθώ κι όταν θυμηθώ*, Νι. 659.0, [TN. *δουκιόμι* < αρχ. *δοκέω*].

Ε, ε

- έεις·** ρ., τύπος του *έχω*, *έχεις*, Δη., [TN. *έχου*].
- έεις δγιει·** *έχεις δει*, Δη., [δες *έεις* + TN. *δγιω*].
- έκα·** ρ., τύπος του *σταματώ*, *στάματα*, *στέκα*, Σι. **[*στέκα*].
- εκλουθάμι·** ρ., *ακολουθούσαμε*, Δη., [κ. *ακολουθώ*].
- ελντέρι μου·** *χρησ. ως γύρισμα στα δημοτικά τραγούδια· και κείνου σένα μοιάζει, ελντέρι μου*, ΑΠ. 604.0, **[τουρ. *eI* (= *χέρι*) + *degi*(=*δέρμα*)].
- έντιρ μας·** γύρισμα στα δημοτικά τραγούδια, που χρησ. όπως το κοινό «*καλέ μου*», *ένα πουλί καμπίσιου, έντιρ έντιρ μας*, Νι. 646.0, **[τουρ. *ender* (= *σπάνιος, δυσεύρετος*)].
- ερεθύμησα·** ρ., *πεθύμησα, μωρ', δεν είδα την Παγώνα μ', ερ, την ερεθύμησα*, Αη. 42.6, [TN. *αραθυμώ*].
- έσπινρισκαμι·** ρ., *σπέρναμε*, Νι., [TN. *σπέρνου*, για τη σημ. του -σκ- δεσ TN., στο αρχείο ΕΙΣΑΓΩΓΗ, σ. 31, § 3.2.1.γ'.
- εφράμ·** κόσμος, *σαν το 'μαθε ο Ρουσάμ μπέης, εφράμ μαζεύει*, Αη. 333.0, **[τουρ. *evren*(=*σύμπαν, κόσμος*)].

Ζ, ζ

ζακόνι, το· έθιμο, συνήθεια, *μείς αντέτ(ι) δεν το 'χουμι, ζακόνι στον χουριό μας*, Νι. 421.0, [μσν. ζακόνιν].

ζιάβιτκου, το· το απάνεμο μέρος, το *σουπέρ(ι)*, TN., Αη., [TN. ζιάβιντκου, τουρ. zaniye(= γωνία, κελί ερημίτη) + -τκου].

ζνάρ(ι) τ'ς Παναΐας, το· το ζωνάρι της παναγίας, το ουράνιο τόξο, Δη. [TN. ζνάρ(ι)].

ζούμπουρ· πιθανώς είναι από το τουρ. cümbür (=όλοι μαζί), *ένα Σαββάτο βράδυ, ζούμπουρ τάμπουρ καριοφίλι*, Νι. 41.0.

ζυγιές, οι· ζευγάρια, συγκροτήματα με ζουρνάδες και νταούλια, *κι δικαπέντι φλάμπουρα κι ιννιά ζυγιές νταούλια*, Νι. 421.0, [αρχ. ζυγόν > ζυγός (=διπλός)].

Η, η

ηρθούς· ρ., πρ. του έρχομαι, Νι., [TN. *έρχουμι·πρ. έρχουν /ήρχουν*].

ήρχους· ρ., τύπος του έρχομαι, να έρθεις, Νι. [TN. *έρχουμι*, δεσ και *ηρθούς*].

ήφιρνισκαμι· ρ., φέρναμε, Νι., [TN. *φέρνου*, δεσ και *έσπρινισκαμι*].

Θ, θ

θάλ(η), η· η σπίθα, *τα πουρνάρια βγάζουν πουλλές θάλις*, Αη., [αρχ. αιθάλη/αίθαλος (=φλόγα που καπνίζει)].

θάμαξαν· αναγνωρίζεται ως τύπος του κ. ρ. θαυμάζω, γ' πληθ. προσ. στον αορ., χρησ. όμως μόνο στην περίπτωση που αναφέρονται στη βασκανία· *του θάμαξαν του κουρτσούδ(ι) κι γίνκι χάλια* = το θαύμασαν (και ως εκ τούτου το βάσκαναν) το κοριτσάκι ..., Νγ., [αρχ. θαύμα > λαϊκ. θάμα > θάμασμα (Μπαμπινιώτης), θαυμάζω > θαμάζω > στον αόρ. *θάμαξα*, (όπως φωνάζω > φώναξα, τινάζω > τίναξα κ.ά.) > και γ' πληθ. *θάμαξαν*].

θελά· ρ. τύπος του θέλω, θέλω να, *κι πόψι θελά κατεβείς στις εκκλησιάς την πόρτα*, Λυ. 574.0, [TN. *θαλά*].

θκα σ'· δικά σου, *σαν τα θκα σ' τα μαύρα μάτια δεν αλόγιασα* Νι. 618.0, [TN. *θκος*].

θρασκιάς, ο· ο βόρειος άνεμος, ο αναιδής, ο θρασύς άνθρωπος, Αη.

θυμίσατος (χορός)· χορός δεισιδαιμονίας, (7 ζευγάρια χορεύουν το χορό του *θυμίσατος* και κάνουν 7 γύρους, από 7 βρύσες παίρνουν νερό για το βλαμμένο, Τρι., Λ.Β.).

I, ι

ιλαλάχ: ένας είναι ο Θεός, φτάνει πια, *Μια τουρκοπούλα στο τζιαμί -γιαρ, γιαρ αμάν-το ιλαλάχ φωνάζει*, Σι. 133.1, [τουρ. illallah].

ιλιέ: με, μαζί με, *έλα, έλα, φίλε, μι ντ' ιλιέ να σε πω δυο λόγια κρυφούτσικα*, Λυ. 584.0, [τουρ. ile].

ιν-καλή, ιν-καλό: η συλλαβή ιν-, χωρίς να είναι στοιχείο της ιδιωμ. γλώσσας, λέγεται στα τραγούδια, αλλά προφέρεται και στους στίχους, *ζικίνησι κι πήγινι στην ιν-καλή τ' να πάει*, Νι. 620.0.

ισαρμαεύισι: ρ., σε ελ. μετ. σημ. έρχεσαι σε μας, *συ, Μπούλα μ', δεν ρουμεύισι κι δεν ισαρμαεύισι*, Νι. 305.0, **[τουρ. sarmak(= παραδέχομαι, υιοθετώ, κλπ.) + ελλην. κατ. -εύομαι > σαρμαεύουμι > ισαρμαεύουμι].

ιστρανάκια, τα: αγορασμένα, *άσπρα ιστρανάκια έπλυνε και μαύρα εφορούσε*, Βέ. 389.0, [τουρ. iştirā (= αγορά)].

ιστρατιά, η: δρόμος, στράτα, *ανάμισα στην ιστρατιά δυο δέντρα φυτιμένα*, Νι. 608.0, [TN. στράτα].

ισχράμ: παραδώσου, *ισχράμ, ωρέ Μητρούση, ετούτη τη στιγμή*, Νι. 330.0, **[τουρ. iska (=αποτυχία) + ram(= δαμάζω)].

Κ, κ

- καβαλάρια**, τα· οριζόντια ξύλα της στέγης, που συνδέουν τους παπάδες στην κορυφή τους.
- κάηκιουσα**, -σι· κάκιωσα, -σε, *κι γω ο νιος του κάηκιουσα, πήγα στη μάνα μου κλαίμινους*, Νι. 622.0, [αρχ. κακός > κακιώνω].
- καθόντα**· χρησ. ως επιρρ. μετοχή, καθισμένος, *καθόντα τρών', καθόντα πίν', καθόντα τραγουδούσαν*, Αη. 276.0, [ΤΝ. καθόντας].
- καϊλιάς**, ο· χορταρικό με άσπρα λουλούδια σαν χωνάκια, *δω του Στέργιου μ', κει του Στέργιου μ', Στέργιους κατ απ' τον καϊλιά*, ΑΠ. 490.0.
- καλάμιζι**· ρ., τύλιγε το στημόνι στα καλάμια, *μασούριζι, καλάμιζι κι βιργουκαλάμιζει*, Νι. 637.0, [ΤΝ. καλαμίζου].
- καλαμπόκι του φιδιού**· το κ. φιδόχορτο.
- καλεστάρηδες**, οι· αυτοί που πηγαίνουν τα καλέσματα του γάμου.
- καλισταροί**, οι· *οι καλεστάρηδες/οι καλιστάδες*.
- καμπουχάς**, ο· *δες αμπαχός*.
- καμπράν(ι)**, το· το ντουλάπ(ι) του καφέ, Δη.
- καπνατζήδικα**, τα· (ρούχα) του καπνού, τα καπνατζήδικα, [ΤΝ. καπνατζής].
- καπνόπανα**, τα· τα πανιά για το σκέπασμα του καπνού.
- καρκιλιάζου**· ρ., χτυπά την καρκέλα της εξώπορτας, *την πόρτα εκαρκέλιαζαν, την πόρτα καρκιλιάζου*, Νι. 363.0, [ΤΝ. καρκελίζου, καρκέλα].
- καρουλάκια**, τα· είδος συσκευασίας.
- καρουφυλλούδι**, το· γαριφαλάκι, *θαρρείς δε σι θυμούμι, καρουφυλλούδι μου*, Νι. 656.0, [ΤΝ. καρουφύλλ(ι)].
- κασαβέτια**, τα· στενοχώριες, *μον με βαρούν τα ντέρτια μου τ' αντρού μ' τα κασαβέτια*, ΝΚ. 359.0, [τουρ. kasavet].
- κασίδα**, η· το παιχν. μουντζούρης, Νι., [κ. κασίδα].
- καταής**· επίρρ. καταγής, *απ' τα μαλλιά τον πιάσανε και καταής τον βάζουν*, Σι. 331.0, [ΤΝ. καταή].
- καταλείς με**· ρ., τύπος του καταλύω, *αν είσαι Τούρκος φάγε με, Οβραίος καταλείς με*, Αη. 427.1, [κ. καταλύω].
- καταπάτσι του**· ρ., κέρδισέ το, *σύρι γύριγί του, μάνα μ', καταπάτσι του*, Νι. 641.0, [ΤΝ. καταπατάου].
- κατασάρκ(ι)**, το· η φανέλα, Νι., [κ. πρόθ. κατά + κ. σάρκα].
- κατέλυσέ με**· ρ., φάγε με, *αν είσι ξένους φάι μι, σκύλους κατέλυσέ με*, Αη. 427.1, [κ. καταλύω].
- κάτσι**· ρ., αορ. του κάθουμαι, *έκατσε, κάτσι στου δρόμου και λαλεί*, Νι. 655.0, [ΤΝ. κάθουμι].
- Κατσιώτισσα**, η· δηλώνει καταγωγή, άγνωστη όμως για τις γυναίκες που τραγούδησαν, *μια κόρη μια Κατσιώτισσα κι μια Κατσιουτουπούλα*, Νι. 637.0, [Σε νταρνάκιχο δημοτικό τραγούδι, (δες *Σερραϊκά Ανάλεκτα 1993-1994*, σελ. 237, άρθρο της Έ. Παπαδημητρίου), υπάρχει ο στίχος «μια κόρη μια Καρσιώτισσα κι μια Καρσιω-

- τοπούλα*», που οδηγεί στο χωριό της Ηπείρου Καρίτσα, οπότε το σχήμα είναι, Καρίτσα > Καριτσιώτισσα > Καρτσιώτισσα > Κατσιώτισσα].
- καυόλαδο**, το· έκαναν ρίχνοντας μέσα σε λάδι φαγητού το χυμό που είχαν οι κηκίδες της φτελιάς, και το χρησιμοποιούσαν για φάρμακο, σε κοψίματα από δρεπάνι, τσεκούρι ή μαχαίρι.
- κεφαλάρ(ι)**, το· το κεντρικό μέρος της ρόδας του κάρου, που γινόταν κυρίως από *πουρναρίσιου ξύλου*, πάνω στο οποίο στηρίζονταν τα *παρμάκια* και η *πουρειά*· η μπορντούρα στα υφαντά κιλίμια και σινδόνια.
- κιουμέρ(ι)**, το· δερμάτινο πορτοφόλι.
- κλαίμινους**, ο· κλαμένος, *κι γω ο νιος του κήκιουσα, πήγα στη μάνα μου κλαίμινους*, Νι. 622.0 [TN. κλαίου].
- κλούτσα**, η· η γκλίτσα του βοσκού, Δη., [TN. κλούτσα].
- κλωντήρ(ι)**, το· μπουκάλι γεμάτο με κρασί σκεπασμένο με ένα γαρίφαλο, που το είχαν μαζί με τα δώρα που πήγαιναν στις *ουκνές*, Νι., [μσν. κρωτήριον > κροντήρι (=πήλινο αγγείο νερού) και ρ>λ, δεξ και *κρουντήρ(ι)*].
- κνούδα**, η· λίγη τεμπελιά, μικρή *κνια*, Αη., [TN. κνια].
- κολ βαπόρι**, το· περίπολος στη θάλασσα, *να και το κολ βαπόρι που βγαίν(ει) από μπροστά*, Ίβ. 358.0, [τουρκ. kol (= περίπολος) + κ. βαπόρι].
- κόνιψαν**· ρ., τύπος του κ. κονεύω, κάθισαν στα κλαδιά, *σαν κόνιψαν κι οι πέρδικις βάψαν κι τα νυχούδια τ'ς*, Νι. 644.0, [τουρ. konak > κονάκι].
- κονούστιβε**· ρ., σύχναζε, συναναστρεφόταν, *με την τουρκιά κονούστιβε και με τ'ς Αρβανιτάδες* ΑΠ. 292.0, [δεξ *κονούστιζε*].
- κονούστιβε/ κονούστιζε**· ρ., σύχναζε, συναναστρεφόταν, *με την τουρκιά κονούστιβε και με τ'ς Αρβανιτάδες*, ΑΠ. 292.0, *με την Τουρκιά, αχ, με την Τουρκιά κονούστιζε*, Βέ., 292.1, [τουρ. konus (= εγκαθίσταμαι προσωρινά)].
- κορόνες**, οι· σχέδια στην ύφανση.
- κοσκινάδια**, τα· δώρα στο γάμο, [TN. *κουσκνάδια*].
- κοσκινάρα**, η· συσκευή για να απομακρύνουν από τα *καρδίτσια* του βαμβακιού τα ξερά φύλλα του φυτού.
- κουκουμάφα**, η· κουκουβάγια, Δη. [TN. *κουκουβάγια*].
- κουμπάκα φιδίσια**, η· το κ. φιδόχορτο.
- κουμπανιές**, οι· σωροί, *κάννει τα χιόνια κουμπανιές χαλάζι πιτρουμένου*, Νι. 651.0, [TN. *κούπους*].
- κούμπιλα**, τα· τα δώρα που έδιναν στα παιδιά όταν έλεγαν τα κάλαντα, *κι κόσμους κι τα κούμπιλα κι ο βασιλιάς ατός του*, Λυ. 574.0, [λατ. cubilis (= το δώρο)].
- κουνόμσα**· οικονόμησα, [TN. *κουνουμάου*].
- κουριαστής**, ο· το μεγάλο πριόνι για δυο άτομα, ο *καταρράκτης* της Νιγρίτας, Αη.
- κουριλούσις**, οι· οι κουρελούδες.
- κουρμούδ(ι)**, το· κορμάκι, *τίνους κουρμούδ(ι) τον παραστέκ(ει) κι του δικό μου λιώνει*, Νι. 130.1, [κ. κορμί + TN. κατ. -ούδ(ι)].
- κουρτουλούσ(ι)**, το· σωτηρία, *άλαντα ντουσ(ι)μάν(η), άλαντα πισ(ι)μάν(η), κουρτουλούσ(ι) μπανά*, ΑΠ. 374.0, [τουρ. kurtulus].
- κουτάζ(ι)**, το· το χοντρό σπυρί από το στάρι. Τα χοντρά στάχυα, τα πιο δυναμωμένα, που δεν αλωνίζονταν με τη δοκάνη καλά, τα μάζευαν από κάθε αλώνισμα και

στο τέλος όλα μαζί τα πατούσαν με την πέτρα, τον ειδικό πέτρινο κύλινδρο για τα αλώνια. Τα σπυριά που μάζευαν από αυτήν τη διαδικασία, επειδή ήταν τα πιο καλά, τα κρατούσαν για σπόρο, Αη.

κουτουλούκι(ι), το· θέση κυνηγού ψηλά.

κουτσ(ι)λάδις, οι· βρισιά, Αη., [TN. *κουτσιλιά*].

κουψόχρουνους, ο· αναφέρεται σε κακό μήνα, όπως η κοινοχρονιά σε κακή χρονιά. [Τε. κόβω + χρόνος].

κράξιμο στην ψυχή· έβαζε η θεραπεύτρια το αφτί της στο στήθος του αρρώστου, έλεγε κάποια λόγια που δεν τα ξέρουμε, και τον καλούσε για την άλλη μέρα· τρεις φορές πήγαινε ο άρρωστος στη θεραπεύτρια και γλίτωνε από τις φοβίες του.

κρασί πατατράβα· κρασί δηλαδή που γινόταν από μούστο που τράβηξαν αμέσως μετά το πάτημα των σταφυλιών, όπως η ρετσίνα.

κρουντήρι(ι), το· ποτήρι, Δη., [μσν. κρυωτήριον(=εκείνο που κρυώνει το νερό) > κροντήρι, δεξ και κλωντήρι(ι)].

Κρουσουβνούδια, τα· παιδιά από τα Νέα Κερδύλλια, τρία Κρουσουβνούδια πιάσανε, πείσαν να τα κρεμάσουν, Αη. 281.0, [TN. *Κρούσουβου*, το παλιό όνομα των Νέων Κερδυλλίων].

κρυβούμι, θα· ρ., θα κρυφτούμε, Δη., [TN. *κρύβου*].

Λ, λ

- λάβανο**, το· λίβανο, *παράδεισο και λάβανο και καθαρή ψυχούλα*. ΆΔ. 669.6, **[συμφ. των λ. λίβανον και αρχ. λάδανον/λάβδανον].
- λάινα**, τα· οι καρποί της αγριοτριανταφυλλιάς, οι *μπαμπουρόκις* της Τερπνής, Νι.
- λαντζαρί σταφύλι**, το· ό,τι το *ραντζαλί σταφύλι, κάνει σταφύλι λαντζαρί και το κρασί μωσχάτο*, Σι. 114.0, **[ραντζαλί, και αντιμετάθεση των «ρ», «λ»].
- λαφουμίσια**, τα· τα ελαφάκια, *βλέπου τα λάφια να βουσκούν μαζί με λαφουμίσια*, Νι. 416.1.
- λαχτιντούδι**, το· το μικρό ζώο που θηλάζει, να *ζυπνάει σα λαχτιντούδι*, Νι. 716.1, [λατ. lax, lactis > lactendus].
- λε, λεί**· επιφ., αντίστοιχο του «βρε», *ε ρε, πο 'χ(ει) ασημένιον, μα λεί μα, αργαλειό και φιλντισένιο χτένι*, Σι. 390.3.
- λημιόνας**, ο· ποικιλία σταφυλιού.
- λιανόραμμο**, το· ραμμένο με λεπτή κλωστή, *φουστάνι μου λιανόραμμο και πυκνοστατισμένο*, Αη. 276.0, [λιανός (=λεπτός) + ράμμα].
- λιανουπιρπατσιά**, η· περπατησιά με μικρά και χαριτωμένα βήματα, *η τρίτη η μικρότερη στη λιανουπιρπατσιά της*, Νι. 610.0, [κ. λιανός + TN. πιρπατσιά].
- λιανοφάσουλα**, τα· τα *λιανοφάσλα*.
- λιβέντρα**, η· *λεβέντισσα, άσπρη κι φουρισιά σου, λιβέντρα μου*, Νι. 640.0, [ιταλ. leventi > λεβέντης].
- λιλίτσι**, το· στεφάνι στολισμένο με λουλούδια, το στεφάνι του γάμου, το λουλούδι που βάζουν στο πέτο του γαμπρού, Νι., *άντρι λιλίτσι δροσερό και νιο στεφανωμένο*, Βέ., Δη. 611.0, [λιλί + TN. κατ. -ίτσ(ι)].
- λιον**· καλό, *παίρνου τη στράτα του στρατί του λιον του μουνουπάτι*, Νι. 663.0, **[αρχ. ὠραῖον > ὠριόν > ὠργιόν > γιον > λιον, με γ > λ, δεσ και Ετυμ. Λεξικό του Ανδριώτη στα λήμματα ὠριά, ὠριος].
- λιουφκάδια**, τα· τα *λιφκάδια*.
- λιχνά**, τα· τα λερωμένα από το στόμα, όπως πετσέτες κλπ., *ζένις πλένουν τα ρούχα μου ζένις κι τα λιχνά μου*, Χο. 438.2, [αρχ. λιχνάζων (= ο περιλείχων το στόμα)].
- λιχνέ**· αγαπητέ, γλυκέ, *γιατί Χριστέ μ', γιατί λιχνέ μ', στον κόσμο σταυρουμένους*, Λυ. 574.0, [μγν. λιχνεύω (= επιθυμώ πάρα πολύ)].
- λόγιασα**· συλλογίστηκα, *χρόνουν έχ(ει) που δεν την είδα, δεν τη λόγιασα*, Νι. 643.0, [κ. λογιάζω].
- λόθρες**, οι· τα καρφιά του πέταλου, *βάνει ασημένια πέταλα μαλαματένες λόθρες*. Τρ. 449.0· στο τοπικό ιδίωμα οι *λότρες/λότρις*, ενικός η *λότρα*, ήταν παινιά στηρίγματα στην κάσα του κάρου, που έμοιαζαν με σκάλες, και είχαν τα «σκαλοπάτια» τους να προεξέχουν από τη μια πλευρά, σαν μεγάλα καρφιά· η χρήση τους έδινε μεγαλύτερες διαστάσεις στο κάρο και εξασφάλιζε καλύτερη και ασφαλέστερη φόρτωση για δεμάτια σιτηρών, χόρτου κλπ., [TN. *λότρα* > *λότρες* > *λόθρες*, με τ > θ].

- λόιασαμι**: λογιάσαμε, σκεφτήκαμε, *ιμείς, κυρά μ', τον είδαμι, ιμείς τον λόιασαμι*, Νι. 419.1, [κ. λογιάζω].
- λούλανις**: ρ., *τρέλανες, βάμι κι του δικό μου, συ μι λούλανις*, Νι. 644.0, [κ. λωλαίνω, δεξ TN. *λουλαμάρα*].
- λούρτουσα την προίκα**: κρέμασα όρθια την προίκα, ετοίμασα την προίκα μου για το γάμο, *ιγώ την προίκα μ' τ' λούρτουσα κι του νταρό μ' κουνόμσα*, Νι. 614.0, [TN. *αλόρτους* (= ολόρθος, όρθιος), επειδή πριν από το γάμο άπλωναν την προίκα για να την επιδείξουν και τα μεγάλα κομμάτια, όπως τα κιλίμια, τα κρεμούσαν όρθια πάνω σε ψηλά έπιπλα ή σε σχοινιά].
- λουχιά**, η· αυτή που παραφυλάει, *βρίσκει μια όχιντρα λουχιά πιάνει τη μαγειρεύει*, Νι. 421.0, [αρχ. *λοχάω* (= ενεδρεύω, παραφυλάω)].
- λυμαίνουν**: ρ., *ξεπλένουν, ζένις να πλέν' τα ρούχα μου ζένις να τα λυμαίνουν*, Χο. 437.0, [αρχ. *το λύμα* (= το νερό που χρησιμεύει στο νίψιμο, το νερό που βγαίνει από τα ρούχα όταν τα ξεπλένουν, το ξέπλυμα)].
- λυσίδ(ι)**, το· δέσμη από κλωστές στο ίδιοσμα του στημονιού.

M, μ

μαγγασμένο, -νισμένο (βαμβάκι)· το βαμβάκι χωρίς το βαμβακόσπορο, όπως το έδινε το εκκοκκιστήριο.

μαγιάστρισσα, η· μάγισσα, ν' αρραβωνιαστεί μι της χήρας τον υγιό κι με της μαγιάστρισσας, Νι. 266.0.

μακατλίκ(ι), το· είδος υφαντού, Νι., [TN. μακάτ(ι), + -λίκ(ι)].

μακαρόνια, τα· οι γιουφκάδεις.

μακριάς· μακριά, δεν θέλω νύφ(η) από μακριάς, ΑΠ. 169.0.

μαλάκια, τα· τα βουβαλάκια.

μαλαματένες λόθρες· τα μαλαματένια καρφιά στα πέταλα.

μαμάρας, ο· κοντός, Νι., [αρχ. μαμηρά/μαμιρά/μαμιράς= ρίζιον τὶ πόας ἐστί].

μάνα για το ξίδι· η μαγιά.

μαραντό, το· αμάραντο, τα λουλούδια τ'ς τα πουτούσι κι του βασιλικό τ'ς κι του μαραντό τ'ς, Νι. 623.0.

μαρούδα, η· το έντομο λαμπρίτσα, η πασχαλούδα.

μαρτινιά, η· τουφεκιά, ένας Τουρκαρβανίτης τραβάει μια μαρτινιά, Ίβ. 358.0, [τουρκ. martin (= τουφέκι)].

ματάλλαζι· ξανάλλαζε, αντικαθιστούσε, κι πάλι την ματάλαζι μι την μαλαματένια, Νι. 603.0, [TN. ματα- + κ. αλλάζω].

μένιασι· ρ., μήνυσε, έστειλε μήνυμα, ν' ακούς κι τι σι μένιασι αρραβωνιαστικός σου, Νι. 614.0, [TN. μηνώ].

μεσιάρηδες, οι· συνεταίροι στην παραγωγή καπνού, [TN. μισιάρς].

μι ντ' ιλιέ· με εμένα, όπως στο ιδίωμ. «μι τιμένα», τρέμει το χιράκι μι ντ' ιλιέ πούθι να σε πιάσω θαλά καώ, Λυ. 584.0, , [δες ιλιέ, τ' > ντ'].

μι τιποιόταν· με ποιον, μι τιποιόταν για, μι τιποιόταν για; Νι. 513.0, [TN. τι-, μι τιμένα].

μιλάεις· ρ., μιλάς, νυφούδα μ', τι μας μάνισες κι πλια δεν μας μιλάεις; Νι. 268.0, [TN. ουμιλάου].

μιλάεις· ασυναίρετος τύπος του μιλώ, σόπασι Γιάννη μην μιλάς πρόσιζι τι μιλάεις, Νι. 425.0, [TN. μιλάου].

μπτζιάνια, τα· στολίδια από κοράλλια, να λάμπουν τα μπτζιάνια σου στον άσπρου του λιμό σου, Νι. 619.0, [τουρ. mercan (=κοράλλι)].

μιτζίκια, τα· εννοεί μιτζίτια που ήταν τουρ. νομίσματα, τρία μιτζίκια κοστούμ(ι) - μπρε Στέργιου μ'- πάππος αγόρασι, ΑΠ. 490.0, [TN. μιτζίτια-νομίσματα (< τουρ. mecit)· μιτζίκια-κεντημένα τελειώματα σε κεντήματα (< τουρ. menzil)].

μνέσκ(ει)· ρ., τύπος του μένω, παραμένει, Δη. [TN. μένου/ μνήσκου].

μουνουσκέπ(η), η· η ποδιά, Αη., [κ. μουνί + σκέπη].

μουραφιτιά, η· τέχνη, επινόηση, Αη., [TN. μαραφέτ(ι)].

μουριάβα, η· ο αργός, ο τεμπέλης, Αη., **[Δες TN. μόλιαβους, με λ > ρ].

μουστόπτα, η· η μουσταλευριά.

- μπαλαμπάνι**, το· το σήμαντρο, *μου φάνηκε πως άκουσα χτυπάει το μπαλαμπάνι*, ΑΠ. 351.0, [τουρ. balaban (= γιγαντόσωμος)].
- Μπαλουμπασιά**, η· η Μονεμβασιά, *Λουλούδι της Μπαλουμπασιάς και κάστρο της Λαμίας* Κα. 780.0, [τουρ. malum (= γνωστός, αληθής) + μπασιά < κ. εμπασιά].
- μπανά**· εγώ, *άλαντα πισ(ι)μάν(η), κουρτουλούσ(ι) μπανά*. ΑΠ. 374.0, [τουρ. bana/ben].
- μπαράκ(ι)**, το· το κοντό και μπουστακλίθκου κυνηγόσκυλο, Σι.
- μπασιά**, η· πέρασμα, [μσν. έμβασία > κ. εμπασιά].
- μπιμπίδια**, τα· μπιχλιμπίδια, μπιμπιλιά (=στραγάλια), *τον πήρι τον ζιγέλασι μπιμπίδια να τον δώσει*, Νι. 427.0, [τουρ. leblebi].
- μπίνμπασης**, ο· ταγματάρχης, *πανάθιμα τον μπίνμπαση, το πρώτο παλικάρι*, Κα. 324.0, [τουρ. binbaşı].
- μπιρατουμένες**, οι· αμπαρωμένες, *βρίσκου τις πόρτις σφαλιστές βαριά μπιρατουμένες*, Νι. 663.0, [ΤΝ. πιρατόνου].
- μπιτ**· τίποτε, Αη. [ΤΝ. ντιπ].
- μπίτσαν**· τέλειωσαν.
- μπλουγκουρόπιτρις**, οι· οι πέτρες του χειρόμυλου, με τις ποιές άλεθαν το σιτάρι και έκαναν το *μπλουγκούρ(ι)*, τα *χειρόμπλα*, Νι., [ΤΝ. μπλουγκούρ(ι) + κ. πέτρα].
- Μπουγκλίστρα**, η· Τοπωνύμιο Αη., **[αρχ. βους + ΤΝ. γκλίστρα > βουγκλίστρα > μπουγκλίστρα (τα βόδια δεν γκλιούντι, όμως γλιστρούν· δεξ και γαδρουγκλίστρα)].
- μπούιουρ**· επιφ., *ένα πουλί καμπίσιου, μπούιουρ μπούιουρ μας*, Νι. 646.0, **[τουρ. buyur-mak (= διατάζω, προστάζω, παραγγέλλω), buyurma (= διαταγή, προσταγή, έντολή)].
- μπουμπλάδης**, οι· αυτοί που συνήθιζαν να τρώνε κόλλυβα, *μπουμπόλια*, Αη., [ΤΝ. μπουμπόλια].
- μπουρτζιάκ(ι)**, το· φυτό που ο σπόρος του μοιάζει με φακή, σαν το βίκο, που το έβραζαν για ζωοτροφή, Αη., [τουρ. burcak(= βίκος, λαθούρι)].
- μπράτμι σου**· φίλο σου, *κάνε τον άντρα μου μπράτμι σου, την πιθερά μου μάνα*, Σι. 65.2, [ΤΝ. μπράτιμους].
- μπρατοί**, οι· οι φίλοι, οι σύντροφοι, και να *σφουρίζω κλέφτικα να μαζευτούν μπρατοί μου*, Ίβ. 366.1, [ΤΝ. μπράτιμους].
- μπρούτσος**, ο· τράγος, Δη., [ΤΝ. πούρτσους **μπούρτσους > μπρούτσους].

N, v

- νήματα**, τα· δίχτυα για φόρτωμα άχυρου σε ζώο με σαμάρι.
- νιαμάτζαν**· έκαναν νιάματα, [TN. νιαματζου].
- νιβατή**, η· ότι είναι σήμερα η βασιλόπιτα, γλυκόψωμο στο οποίο έβαζαν το νόμισμα τις παραμονές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, Σι. [κ. ανεβατή, ίσως γιατί ανέβαινε-φούσκωνε με το ψήσιμο].
- νίσκια**, τα· ο ίσκιος, γραμματικός μας πλάγιασι ... κατ 'π' τα δασιά τα νίσκια, Δη. 597.6, [τον ίσκιο > (το νίσκιο) > τα νίσκια].
- νίτικο**, το· ποικιλία του βαμπακιού που καλλιεργούσαν παλιότερα, αλλ. το ντόπιο.
- νταϊανός**, ο· αργόσυρτος χορός, αλλ. ο τσαρπισιός (χορός), Αη., το σιργιάν(ι) της Νιγρίτας, [τουρ. dayan/mak (= ακουμπώ, διαρκώ), δεξ TN. νταϊαντάου].
- νταπιτάδης**, οι· οι πιστοί, να φαρμακώσει τους εχθρούς τους Τούρκους νταπιτάδης, Νι. 309.0, [τουρ. tapti(= είδωλο), taptis(=λατρεία)].
- νταρί(ει)ς**· ρ., τύπος του νταρίζου, να δωρίσεις, πρώτα τ' αδέρφια σ' να νταρί(ει)ς κι ύστερα τ' αντραδέρφια σ', Δη. 615.0, [TN. νταρίζου].
- ντάρισμα**, το· το δώρισμα, [TN. ντάρισμα].
- νταρός**, ο· το δώρο της νύφης στο γάμο, [TN. νταρό].
- ντας**· , όταν, ντας ήμαν νιος και λεύθερος, ντας ήμαν παλικάρι, Κα. 423.8, [TN. όντας].
- ντεγκτσής, -τσήδες**· ο στοιβαδός καπνεργάτης, [TN ντιγκτσής].
- ντελμπέρι**· χρησ. ως γύρισμα στα δημοτικά τραγούδια, κείν' του πιδοόδ(ι) απ' το 'κανις, ντελμπέρι μ', ΑΠ. 604.0, **[τουρ. dilber (=γοητευτικός, γοητεία, ωραία γυναίκα, ερωμένη)].
- ντούλμουμα**, το· το αποτέλεσμα του ντουλμώνου.
- ντιουλμπέρικου**, το· γοητευτικό, όμορφο, Φισούδι μου ντιουλμπέρικου κι άλικου βαμμένου, Νι. 645.0, [ντελμπέρι].
- ντουσ(ι)μάνους**, ο· εχθρός, άλαντα ντουσ(ι)μάν(η), άλαντα πισ(ι)μάν(η), ΑΠ. 374.0, [TN. ντουσμάνους].
- ντραγκανίζει (η πόρτα)**· ρ., βροντά (η πόρτα), πόρτα ντραγκανίζει Βάιους έρχιτι, Νι. 825.0, [TN. ηχοπ. λ.].
- νυφοστόλ(ι)**, το· το μέρος του σπιτιού όπου στολίζεται η νύφη, Νι., [κ. νύφη + στολίζω].

Ξ, ξ

- Ξα φλουριά**, τα· χρυσά φλουριά, *πήραμε 'πού τον αφέντη μας ένα φούρνου ψωμί, χίλια Ξα φλουριά σιώντι*, Λυ. 585.0, [TN. *ξάφια*].
- ξέσυρι**· ρ., σύρε, τράβα, *παπά μου, ξέσυρι τα στέφανα κι ρίζτα παν στου νούνου*, Νι. 30.0, [TN. *ξισέρνου*].
- ξεφούντιασμα**, το· στην καλλιέργεια του καπνού, η ενέργεια του *ξιφουντιάζου*.
- ξηρουνιαμάτζαν**· η ενέργεια του *ξηρουνιαματίζου*.
- ξιαγουράσου, -σ(ει)**· ρ., εξαγοράσω, -σει, *ιγώ είμι άξιους κι ντιλής την κόρ(η) να ξιαγουράσου*, Νι. 647.0, [TN. *ξιαγουρασμός*].
- ξιαντιρεύου**· ψάχνω για ίχνη θηράματος, για *ντίρις*, Σι, [TN. *ξι- 1 + ντίρα*].
- ξιάστουσα**· ρ., ξέστουσα, έχασα τους χυμούς, που σε ελεύθερη απόδοση σημαίνει για το κορίτσι, «δεν είμαι πλέον παιδί, έγινα γυναίκα», *πως ξιάστουσα κι τράνιφα κι έγινα κουπέλα*, Νι. 662.0, [ξε- + στύβω > ξέστουσα].
- ξιπλανέψτι**· ρ., πλανέψτε, *σύρτι σεις, καλές κουπέλις, ξιγιάστι την, ξιπλανέψτι την*, Νι. 643.0, [TN. *ξι- + κ. πλανεύω*].
- ξισαντάλιασμα**, το· στην καλλιέργεια του καπνού, η ενέργεια του *ξισανταλιάζου*.
- ξισουιέφκαμι**· αναγνωρίζεται ως αόρ., πιθανώς του αγνώστου ρ. *ξισουιέου*· χάλασε το σόι μας, λέγεται όταν οι συγγενείς δεν έχουν πλέον τακτικά γειτονέματα, *ξιδέρφ(η) ντιπ ξισουιέφκαμι κι δε γειτουνεύουμισι πλια*, Γε., [ξι- + σόι, η αναγνώριση στηρίχτηκε στο γνωστό σχήμα *γειτουν-εύου > γειτουν-εύουμισι > γειτουν-έφκαμι* και ανάλογα (*ξισου-ιεύου > ξισου-ιεύουμισι >*) *ξισου-ιέφκαμι*].
- ξόγανο**, το· άμυαλος, κουτός, *κείν τα ζόγανα μην τα ακούς = εκείνους τους ανόητους μην τους ακούς*, Αη., [αρχ. *ξόανον*].
- όιδι**· ακριβώς, *μια πιρδικούδα αγαπά όιδι 'πό δω λουγύρου*, Νι. 642.0, [TN. *όδι, ώδι*].
- ολάκ(ι)**, το· κατσικάκι, Δη.
- όμουνα**· ρ., ορκιζόμουν, *εγώ στουν ήλιου όμουνα ποτέ δε δα τραγουδήσου*, Νι. 136.3, [αρχ. *όμνύω*].

Ο, ο

- ούγκιξι**· ρ., βόγγηξε, κι *μαραζιάρης ούγκιξι κι κόρ(η) βαροστενάζει*, Νι. 147.1, [TN. *ουγγώ*].
- ουμπλιά**, το· το ίχνος του ποδιού, η ντίρα Νι., ******[αρχ. *όπλη > (οπλή > οπλιά > ουμπλιά)*].
- ουνταλίκ(ι)**, το· το *καλλιγραφένιου κιλίμ(ι)*, που το έστρωναν στο δωμάτιο υποδοχής, Νι., [TN. *ουντάς + -λίκ(ι)*].

Π, π

- παλιάς**: επίρρ., παλιά, *παλιάς μύρζι* = μύριζε σαν παλιό, Νι., [TN., *ανθρουπιές /ανθρουπιάς*].
- πάνα του καπνού**: πανί για δέσιμο της *τσιουτσιούλας* του καπνού στο κοφίνι.
- πάντρεψέ με**: ρ., πάντρεψέ με, *σε είπα, μάνα μ', μητέρα, πάντρεψέ με*, Κα. 808.0.
- πάνωμα**, το: η *πάνα του καπνού*.
- παπάδες**, οι: τα κεντρικά κατακόρυφα ξύλα στη στέγη.
- παπούδες**, οι: είδος φαγητού, οι *τζιγεροσαρμάδες*, [TN. *παπούδης*].
- παρακάμουν**: ρ., κεντούν, πλέκουν, κάνουν δουλειές που γινόταν στο νυχτέρι, *αφήνου τις συντρόφισι μου στην πόρτα μ' παρακάμουν*, Νι. 243.0, [TN. *παρακαμνιό*].
- παρανούνες**, οι: οι γυναίκες συνοδοί του *νούνου*, [TN. *παρανουναίοι*].
- παρασταθός**, ο: πεζούλι της πόρτας, Δη., [TN. *παραστατός*].
- παρατραβά(ει)ζς**: ρ., τύπος του παρατραβώ, παρατραβάς, *παρμέρη μ' τα ζουράφια σου μην τα παρατραβά(ει)ζς*, Νι. 235.1, [κ. παρά + TN. *τραβάου*].
- παρθένια**, τα: το αίμα της παρθενίας μετά την πρώτη νύχτα του γάμου.
- πασταλτζήθο**, το: ο χώρος όπου γινόταν το *παστάλιασμα* του καπνού.
- πας χον σέρης**, ο: σε ελ. απ. είναι ο αρχηγός που περνά, που έρχεται, *ως να 'ρθει ο πας χον σέρης για να παραδοθείς*, Σι. 330.3, [< τουρ. pas(=διαβαίνω, περνώ) + ο^{III} (=αυτός) + ser(=αρχηγός) + ελλ. κατ. -ης].
- πικασιάνους**, ο: αυτός που μπορεί να δώσει ερμηνεία, ο εμπειρογνώμων, Αη., [TN. *απεικουσιάνους*].
- πέτασι**: πέταξε.
- πέτι**: ρ., πετούσε, *πέταγε, πέτι πάτια στον γιάλο κι πέρδικα στον κάμπου*, Νι. 610.0, [TN. *πιτάου*].
- πιλουήθκι, πιλουιέτι**: ρ., απάντησε, απαντά, τύποι του *απλουιούμι, κανείς δεν πιλουήθκι κανείς δεν πιλουιέτι*, Νι. 647.0 [TN. *απλουγιούμι, απλουιέμι*].
- πλάσες/πλάστρες**, οι: οι *πλάσις* που έβγαιναν από το *νταράκι(ι)*.
- πλεξούδα** στημονιού, η: το μαζεμένο στημόνι μετά το *ίδιασμα*. » κι έπλεκαν την
- πλεύου**: ρ., πλέω, κολυμπώ, *γω ψαράκι θα γινώ στη θάλασσα θα πλεύου*, Νι. 310.0, [κ. πλέω].
- πλιάλιξι**: ρ., πήγε γρήγορα, *πηλάλησε, κι στον άντρα τ'ς πλιάλιξι νερό για να τη δώσει*, Νι. 421.0 [TN. *πλαλάου*].
- 'πόμνι**: ρ., απόμεινε, *μόν' ένα πουλί 'πόμνι μοναχό*, Νι. 655.0, [TN. *απουμνήσκου*].
- πόστασα**: ρ., κουράστηκα, *απόστασα*, Δη., [αρχ. *ἀφίσταμαι* > μσν. *ἀποστέκω* > *αποσταίνω*].
- πουγαλιάτι**: ρ., άντε πηγαίνετε σιγά-σιγά, Σι., [TN. *πουγάλια*].
- πουρλιάκ(ι)**: επίρρ. *του πήρι πορλιάκ(ι)* = βαδίζει γρήγορα, Αη.
- πουρλιάντις**, οι: *τσιμπεράκια* με κρόσσια και φλουράκια, Δη.
- πουρόσκαλα**, η: *σκάλα* εισόδου, *'π' τη σκάλα την πουρόσκαλα στον γκιουλ μπαζέ σιβαίνουν*, Βέ. 592.0, [κ. πόρος (=πέραςμα) + κ. σκάλα].

πουτούσι: ρ., πότιζε, *τα λουλούδια τ'ς τα πουτούσι*, Νι. 623.0, [TN. *πουτίζου*].

πρασκαλνώ: ρ. εκσφενδονίζω, Δη.

πρέσες, οι: μηχανήματα που λειτούργησαν κοντά στις *πατόζες* και συμπίεζαν το άχυρο σε δέματα.

προβουιδώ: ρ., προβοδίζω, *απ' τη Διφτέρα ως την Τρίτη πάλι τα προβουιδώ*, Νι. 618.0, [TN. *προβουδάου*].

προζύμια, τα: διαδικασία για το ζύμωμα του γάμου, [TN. *προζύμ(ι)*].

προζυμώτρα, η: η ζυμώτρα του γάμου.

πρόιμα, το: πρόγευμα, *πρωί, ιγώ πουλύ δεν κάθουμι, 'π' του πρόιμα ως του γιόμα*, Νι. 267.0, [αρχ. *πρόγευμα*].

πρόμη: επίρρ. πριν ακόμη, *πρόμη ξ(ι)φέξ(ει) στ'ν ανατολή είχε χαράξ(ει) στην Πόλη*, Αη. 398.0, [κ. *πρ(ιν ακ)όμη ξεφέξ(ει) > πρόμη ξ(ι)φέξ(ει)*].

προς ώρας: τώρα, αυτήν τη στιγμή, *προς ώρας δεν είνι δω*. Σι.

προέψ'(εις), να: να προγευματίσεις, *κάτσι, αφέντη μ', να προέψ'(εις) κι όπου είνι θα έρτει*, Νι. 427.0, [αρχ. *προγεύομαι*].

προυμή: προτού, Νι., Αη., [δες *πρόμη*].

πυκνοτσατισμένο, το: πυκνοραμμένο, *φουστάνι μου λιανόραμμο και πυκνοτσατισμένο*, Αη. 276.0, [κ. *πυκνός* + τουρ. *çatışmak* (= *ταιριάζω*)].

P, p

- ραβουνιάς**, ο· αρραβώνας, *στον ραβουνιά τ'ς να χαίρισι στου γάμους τ'ς να τ' αλλάξεις*, Δη. 599.0, [κ. αρραβώνας].
- ραντζαλί σταφύλι**· σταφύλι *ράντζαλου*, *κάνει σταφύλια ραντζαλί και το κρασί μωσχάτο*, Σι. 114.0, [TN. *ράντζαλου*].
- ραχνάδα**, η· η αραχνιά, *να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά να παίρνουν τη 'ραχνάδα*, Αη. 462.0, [κ. αραχνιά].
- ρέβι**, το· το πιστόλι, *το ρουβέλ(ι),ρέβι να τους σκοτώσεις τα άτιμα σκυλιά*, Σι. 361.3, [TN. *ρουβέλ(ι)*].
- ριντάει**· ρ., ραντίζει, *κι βρέχει τη φτιρούδα του ριντάει και την κυρά του*, Λυ. 581.0, [αρχ. *ράντιζω > ραίνω* πρκ. *πληθ. έρανται*].
- ροδότσιοφλο**, το· ροδοπέταλο, *κι ένα καυκή ροδότσιοφλο να πει να ζαγρυνήσει*, Λυ. 585.0, [κ. *ρόδο* + TN. *τσέφλ(ι)*].
- ροϊάστηκα**· ρ., πήγα υπάλληλος με μισθό, *ρογιάστηκα, και πάισα και ροϊάστηκα σε μια χήρα Βουργάρα*, Βέ. 262.3, [λατ. *roga > κ. ρογεύω*].
- ρουβίδια**, τα· ρεβίθια, Δη., [TN. *ρουβίθ(ι)*, και *θ>δ*].
- ρουμ**· ελληνικό, *γραμματικός κοιμήθηκε πάν' σ' ένα ρουμ πηγάδ(ι)*, Νι. 597.5, [τουρ. Rum (= οι Ρωμιοί, οι Έλληνες)].
- ρουμεύισι**· ρ., γίνεσαι Ρωμιός, *συ, Μπούλα μ', δεν ρουμεύισι κι δεν ισαρμαεύισι*, Νι. 305.0, [δες *ρουμ*].
- ρουτά(ει)ζς**· ρ., ρωτάς, *κι όσοι διαβάτις κι αν πιρνούν όλους δα τους ρουτά(ει)ζς*, Νι. 419.1, [TN. *ρουτάου*].
- ρουτή(ει)ςς**· ρ., ρωτήσεις, *νερό να μη τη δώσεις, μο να τη ρουτή(ει)ςς*, Νι. 633.3, [TN. *ρουτάου*].

Σ, σ

- σαλαβάτι**, το· το «πιστεύω» του Ισλάμ, στο τρ. σημ. το μουρμουρητό από τις προσευχές, *πο 'χουν Ιβραίοι την Πασκαλιά, έχουν του σαλαβάτι*, Νι. 118.0, [τουρ. salavat].
- σαμολαδόμυλοι, σαμόμυλοι**, οι· οι μύλοι που έβγαζαν σαμόλαδο.
- σαράμπασης**, ο· ο ξανθοκέφαλος, , *έχου κι τον σαράμπαση μι τις ιννιά αλσίδις*, Νι. 418.0, [δες *σαρίμπασης*].
- σαριμπαλάκης**, ο· υποκ. του *σαρίμπαλη, σήκω, σαριμπαλάκη μου, σήκω να πας στη χώρα*, Βέ. 410.2.
- σαρίμπαλης**, ο· ο *σαρίμπασης, αγάπα(ι) το σαρίμπαλη άντρα για να τον πάρει*, Βέ. 410.2.
- σαριμπασάκης**, ο· υποκ. του *σαρίμπαση, σήκου, σαριμπασάκη μου, σήκου να πας στη χώρα*, Νι. 410.0.
- σαρίμπασης**, ο· κοκκινομάλλης, *αγάπα(ε) το σαρίμπαση άντρα για να τον πάρει*, Νι. 410.0, [ΤΝ. *σαρής + βασ(= κεφάλι)*].
- Σατιώτις**, οι· οι *Σαϊτιώτες, μι τους Σατιώτις μάλουνι κι μι τ'ς Σατιώτ(οι) μαλώνει*, Χο. 318.1, [Σαϊτά = το παλιό όνομα του χωριού Λαγκάδι].
- σαχίν(ι)**, το· είδος γερακιού, το σαϊνι, *Milvus milvus*, Νι., [ΤΝ. *σιαϊν(ι)*].
- σβερκόπιασμα**, το· αλλιώς το *αδραχτίσ(ι)*.
- σέβι μ'**· *αγάπη μου, στο γιαλό, σέβι μ' αμάν αμάν, στο γιαλό γιαλό πετούσε*, Σι. 4.4, [τουρ. *sevi/sevim*].
- σένιους/σεντς**, ο· χαρούμενος, *σένιους κίνησι στου ζευγάρ(ι)*, Νι. 485.6, *σεντς κίντσι στου ζιβγάρ(ι) να πάει*, Νι. 485.1, [τουρ. *şen*].
- σέντικνου**, του· τον κουμπάρο, *ταϊζουν κι του σέντικνου μέλι μι του καρύδι*. Νι. 608.0, [μσν. *σύντεκνος*].
- σέπητι**· ρ., *σαπίζει, σήπεται, σι στέλνου μήλου σέπητι κυδώνι μαραγκιάζει*, Χο. 652.0, [αρχ. *σήπομαι*].
- σέρης**, ο· αρχηγός, *ως να 'ρθει ο πας χον σέρης για να παραδοθείς*, Σι. 330.3, [δες *πας χον σέρης*].
- σέρνουν**· ρ., *διαδίδουν, κι όσοι στρατιώτις κι αν πιρνούν όλνοι του θάμα σέρνουν*, Νι. 608.0, [κ. *σέρνω*].
- σια μέσα, σιαμές**· προς τα μέσα, *πήγα σιαμές στην Πόλη, σια μέσα στα νησιά*, Κα. 283.0, [ΤΝ. *σιαμέσα*].
- σιμιγιαρέ**· σε ελ. μετ., ευκαιρία να ακούσω τους συντρόφους μου, Πα. Πα. 274.0, [τουρ. *semi* (=ακούω με προσοχή, ακροώμαι) + *yaren*(=φίλος, σύντροφος)].
- σινιάζω**· ρ., *κουνώ πέρα δώθε όπως στο κοσκίνισμα, σκουντώ, πάω και τη σινιάζω, Βάσω μου, Βάσω μου να της φωνάζω*, ΑΠ. 550.0, [αρχ. *σινιάζω* (= *κοσκινίζω*)].
- σιώντι**· ρ., *κουνιούνται, σείονται. χίλια ζα φλουριά σιώντι*, Λυ. 585.0, [κ. *σειώ*].
- σκαμνιώτικο**, το· το προερχόμενο από το χωριό Σκαμνιές της Ανατ. Θράκης, Πα. 274.0 σημ.
- σκαντζηλήθρις**, οι· σπίθες, Δη., [ΤΝ. *σκαντζαλήθρα*].

- σκαντζόχοιρου τ' αγκάθ(ι)/πουδαρούδ(ι)**, τ'· θάμνος που χρησιμοποιείται ως φάρμακο για τις αιμορροΐδες.
- σκαφαδουτή**, η· πιθανώς από παραφθορά της λ. *καφασουτή*, να 'ταν κι γης *σκαφαδουτή* να 'χι κι *παραθύρια*, Νι. 542.0, [TN. *καφάσ(ι)*].
- σκεντζέρης**, ο· φαρμακοποιός, *το γιατρό και τον σκεντζέρη, πο 'χ(ει) τα φάρμακα στο χέρι*, Κα. 11.0, **[TN. *σπιτσιέρης*].
- σκμας**· ρ. τύπος, σκορπός, *μην τα σκμάς = μην τα σκορπός*, Σι., **[ίσως από το αρχ. σηκάζω (= οδηγώ στη μάντρα)].
- σκοντάλισε**· ρ., μπόδισε, *σκοντάλισε τον ήλιου σου κι αργεί να βασιλέψει*, Λυ. 585.0, [κ. *σκόνταμα*].
- σμπορίζεις**· κουβεντιάξεις, συζητάς, ομιλείς, *νυφούδα μ', τι μας μάνισις κι πλια δεν μας σμπορίζεις*; Νι. 268.0, [TN. *σμπορίζου*].
- σοός**, ο· η λέρα από το μαλλί του πρόβατου, [TN. *σούκου*].
- σουλούκ(ι)**, το· σερί, αράδα, Αη., [κ. *σωλήν* (= κυλινδρική θήκη της οποίας ένα κομμάτι της είναι ευθύ, L.Sc.), + TN. *σουλούκ(ι)*].
- σούρβα**, τα· οι καρποί της σουρβιάς, που μοίραζαν στα παιδιά που έλεγαν τα κάλαντα της πρωτοχρονιάς, *σούρβα, σούρβα κόλιντα*, Σι., [TN. *σούρμπα*].
- σουρβίζου**· ρ., *σούρβιζα, -ισα*, λέγω τα κάλαντα της πρωτοχρονιάς, Σι., [δες *σούρβα*].
- σουρμπιτάδα**, η· σβελτάδα, Σι., [κ. *σερπετός*].
- σούρμπιτους**, ο· γρήγορος, σβέλτος, Σι., [κ. *σερπετός*].
- σπρέγκλα**, η· το εργαλείο του *σκαμαγγά*, Νι., [TN. *σπρέγλα*].
- στάβιασμα**, το· η δημιουργία της *στάβας*, [TN. *σταβιάζου*].
- στέλνουν**· το ορθό πρέπει να είναι *στένουν*(=στήνουν), *στέλνουν τα βρόχια στα βουνά, χρυσές βιργίσις τ'ς κάμποι*, Νι. 621.0, [κ. *στήνω*].
- στράνια**, τα· τα· *εσώρουχα, στην πόλ(η) χωρίζ(ει) φορέματα τα έρημά μου στράνια*, Βέ. 481.0, [βουλ. *strana* = (πλευρά, πλαγιά)].
- στρατιώτις**, οι· στρατοκόποι, διαβάτες, *όσοι στρατιώτις κι αν πιρνούν όλοι καλωσκαμνίζου*, Χο. 393.2, [αρχ. *στρατιώτης*].
- στρίγα**, η· φανταστικό ον, φόβητρο των παιδιών, Σι., [αρχ. *στρίξ-στριγός* (ένα νυχτοπούλι, που ονομαζόταν έτσι από την οξεία κραυγή του)].
- στριγουσκιά**, η· συκιά στην οποία πίστευαν ότι ζούσε η *στρίγα* και τα παιδιά δεν πήγαιναν να πάρουν σύκα, Σι., [*στρίγα* + TN. *σ(υ)κιιά*].
- σ(υ)καμνόφλα**, τα· τα φύλα της μουριάς.
- συντρόφ(ι)**, το· το σάβρακο, Νι., [αρχ. *σύντροφος* > κ. *συντρόφι*].
- συρίκια**, τα· τα χρυσοκέντητα στολίσματα στο *τσεπκένι/τσιπχέν(ι)*.
- σύρτ(η)ς**, ο· εργαλείο του αλωνισμού.
- σφόρα**, η· ο σπάγκος, το *κνάπ(ι)*, Σι.
- σγιαχτούν**, να· να ειστούν, *αγάλια αγάλια να 'ρχισι να μη σχιαχτούν τ' ανόια*, Νι. 638.0, [κ. *σείω*].
- σχύμμα**, το· σκύμμα, προσκύνημα, *στο βασιλιά πηγαίνει σχύμμα για να τον κάν(ει)*, Κα. 288.4, [TN. *σχύμμα*].

Τ, τ

- ταβιρνιάζει**: ρ., προσφέρει γεύμα ή δείπνο, *τίνους τραπέζ(ι) τον ταβιρνιάζ(ει) κι του δικό μ' ρημάζει*, Νι. 130.1, [κ. ταβέρνα].
- τάμπουρ**: πιθανώς είναι ο ταμπουράς, *ένα Σαββάτο βράδυ, ζούμπουρ τάμπουρ καριοφίλι*, Νι. 41.0, [τουρ. tambur(= ταμπουράς)].
- ταριάκ(ι)**, το: διαδικασία συντήρησης των δεμάτων του καπνού, [ΤΝ. *ταράκ(ι)*].
- ταχνό**, το: το αυριανό, Σι., [ΤΝ. *ταχιά*].
- τεσλίμ, τεσλίμ(ι)**: αυτό που δίνεται στο χέρι, αυτό που παραδίνεται, παράδοση, *τεσλίμ, μωρέ Μητρούση, ετούτη τη στιγμή*, Σι. 330.3, [ΤΝ. *τισλίμ(ι)*].
- τζιαμπλιακούδ(ι)**, το: το βατραχάκι.
- τζιάνα μ'**: τζάνεμ, καλέ μου, ψυχή μου, *τζιάνα μ', στέλνουν τα βρόγια στα βουνά*, Νι. 621.0, [ΤΝ. *τζιάνουμ*].
- τζιλέπης**, ο: ζωέμπορος, *να φέρεις νύφ(η) από μακριά τζιλέπη θυγατέρα*, Νι. 631.1, [τουρ. *celer*].
- τίκα-τίκα**: φωνή για να καλούν τις κότες, Νι.
- τίνουν**: ποιον; *κουπέλα μ', τίνουν θέλεις τίνουν αγαπάς*; Νι. 633.3, [ΤΝ. *τινς, τιντς*].
- τισλίμι**: παράδοση, *τισλίμι, βρε Μητρούση, δεν παραδίνισι*, ΑΠ. 330.2, [δες *τεσλίμ(ι)*].
- του μπρος**: το εμπρός μέρος, *του μπρος πουδιούδα μ' κόντινι (= είμαι έγκυος) τ' απίσου όλου τρανεύει*, Νι. 426.0, [κ. εμπρός, με το φούσκωμα της κοιλιάς κονταίνει η ποδιά].
- τράφους**, ο: αυλάκι, Δη., [αρχ. *τράφος*(= τάφος)].
- τρια, τριά**: τρία, *τρια Κρουσουβνούδια πιάσανε, πάισαν να τα κρεμάσουν*, Αη. 281.0, *Ανάθεμα που δούλεψε τα τριά τρανά Σαββάτα*, Χο. 682.0, [κ. τρία].
- τριώριζαν**: δούλευαν με το *τριώρ(ι)*.
- τριώρισμα**: η εργασία με το *τριώρ(ι)*.
- Τσαμαντάς**, ο: άγνωστο επώνυμο στο Χουμνικό, μάλλον είναι προσωνύμιο, *του κρίμα νά 'χει ου Τσαμαντάς, μι τουν ντροβά τα δίνει*, Χο. 318.1.
- Τσανάκαλι**, η: η πόλη της Τουρκίας Τσανάκαλε, *κάτω στου Τσανάκαλι με σκοτώσανε*, Αη. 566.0.
- τσαπκανές**, ο: η φασαρία, το πανηγύρι, μτφ. ο πόλεμος, *ο τσαπκανές παιδιά τελείωσε, σφαίρα δεν έχει μία*. Κα. 299.0, [βουλ. *tsapkanes*, τουρ. *carpanli*(= ολοζώντανος)].
- τσέλα**, η: μικρό ξύλινο υδροδοχείο, τσότρα, *γκρίτσα, γκρίτσα τσέλα, μες στην αγροτσέλα*, Χο. 705.0, [μσν. *βουτσίν* > *βουτσί* > *βουτσέλα* (=βαρέλι) > ** *τσέλα*, βλαχ. λ.].
- τσεπκένι**, το: η ζακέτα του εύζωνα, [ΤΝ. *τσιπκέν(ι)*].
- τσιαγκλί**, το: το *χλιμπούρ(ι)*.
- τσιακ(ι')ρ-μάνα**: η μητριά, *ρουτάει κι την τσιακ(ι')ρ-μάνα τ'ς, αυτή θέλει να πλένει*, Νι. 383.2, [δες ΤΝ. *τσιακίρκους*].
- τσιάντ(ι)**, το: είδος κουδουνιού για ζώα, Νι., [τουρ. *çan* (= καμπάνα)].
- τσιαρσί**, το: η πλατεία του χωριού, *βγήκα να σεργιανίσω σ' ιβραϊκού τσιαρσί*, Νι. 41.0, [ΤΝ. *τσιαρσί*].

τσιατέλ(ι)-πατέλ(ι): τσιάτρα πάτρα, Νι. [TN. τσιατ-πατ].
τσίνουμα: το σταύρουμα του στημονιού, Νι, [αρχ. τινάσσω > ... > μσν. τσινῶ].
τσιουβρές, ο· ο τσεβρές.
τσιουρνούδα, η· η μικρή τσιούρνα.
τσιπχέν(ι), το· δεξ τσεπκένι.
τσμέν(ι), το· ότι κάνει μεμβράνη, *κάπαρον σαν τσμέν(ι)*, Αη., **[κ. τσιμέντο].
τσουτσούλκα, η· κάνουλα, Δη., [βουλ. η βρύση που τρέχει].
τυλούσαν: ρ., τύλιγαν, *στους ουρανούς τα γίδαζαν στους κάμπους τα τλούσαν*, Λυ. 585.0, [TN. τλίγου].

Υ, υ

υγιάνου, να: ρ., να κάνω καλά / να γίνω καλά, *να φέρου κι στουν άρρουστου ίσους κι τουν υγιάνου*, Νι. 468.0, [κ. υγιαίνω].
υπνιάζουμι: ρ., παρ. υπνιάζουμαν, νυστάζω, Νι., [αρχ. ὑπνος, δεξ και κ. υπνώω].
ύσσωπος, ο· φαρμακευτικό φυτό ύσσωπος, της οικογένειας Χειλανθών ή Λαμπιατών (Hyisorus L.), που χρησιμοποιείται για πλήθος παθήσεων.

Φ, φ

φάι: ρ., φάγε, *σήκω, μαράζι μ', φάι κι πιε, σήκου γκρημνός κι πέσι*, Νι. 147.1, [TN. τρώου].
φαναρόπτα, η· φανέρωνε στα όνειρα των κοριτσιών τούς μέλλοντες συζύγους τους, [TN. φανιρόπτα].
φαρφάρας, ο· ο ανόητος πολυλογάς, [τουρ. farfara(= κομπασμός, φαμφαρονισμός).
φίση, η· φθίση, φυματίωση, *γιατί βαριά τον χτύπησε η άτιμη η φίση*, ΑΠ. 475.0, [κ. φθίση].
φονιάς, ο· το χόρτο Αγριμονία η ευπατορία, [TN. φουνιάς].
φτήγαν: αυτήν, *να ρθει και κείν(η) που θέλεις φτήγαν π' αγαπάς*, Δη. 633.4 [TN. φτος, φτην, φτο].

Χ, χ

- χαλαϊτσα**, η· υπηρέτρια, *κι τώρα πώς κατάντησα στον κόσμο χαλαϊτσα*, Νι. 472.0, [τουρ. halayik].
- χάλιψ' την**· ρ., ζήτησέ την, *κι αν δε στη δώσουν πάλι σύρι χάλιψ' την*, Ση. 633.5, [ΤΝ. χαλεύου].
- χάμπουκας**, ο· δεξ αμπαχός.
- χαν(ι')μισσα**, η· χανούμισσα, κυρία, *κλαίει και μια χαν(ι')μισσα, κλαίει για τον υγιό της*, ΑΠ. 342.0, [τουρ. hanım].
- χάνουμη**, η· χανούμισσα, κυρία, *μαρή σκύλα, μάρ' χάνουμη, μαρή αφουρισμένη*, Νι. 140.0, [τουρ. hanım].
- χάρητη**, η· χάρη, *μον θέλω χάρητη πο 'χου τριάντα χρόνια*, ΑΠ. 424.0, [αρχ. χάρις > χάριτος].
- χαροπιέσαι**· ρ., χαίρεσαι, *γιατί, Γιάννη μ', δεν τρως, δεν πίντς και δεν χαροπιέσαι;* Κα. 260.2, [κ. χαροποιώ].
- χασλαμότοπος**, ο· ο τόπος με φυτώρια καπνού, *τους χασλαμάδες*.
- χίντζα**· επίρρ., πλήρες, τίγκα, Αη.
- χίρισα**· ρ., άρχισα, *Πα σε άσπρη πέτρα έκατσα και χίρισα να κλαίω*, ΝΚ. 331.1, [ΤΝ. χιρνώ].
- χλιώμος**, ο· το δέντρο Σαμπούκος ο μελανός, *Sambucus nigra*, κ. κουφοξυλιά, αφοξυλιά, Νι., [ΤΝ. βούζ(ι)].
- χλότσα**, η· λόξυγκας, Δη., [ΤΝ. γκλώζα, αλλ. γλότσας, γλώτσα, λότσας].
- χλυσαρφές**, οι· οι πολύ στενές ταινίες με ασημί ή χρυσαφί χρώμα για το στόλισμα της νύφης, Νι., [ΤΝ. χρυσαλφές και αντμ. των «ρ» και «λ»].
- χον**· δεξ πας χον σέρης, Σι. 330.3.
- χουχλουτήρ(ι)**, το· ο αναδευτήρας, Νι., [κ. χοχλάζω].
- χριλίζου**· ρ., ροχαλίζω, Νι., [κ. γρυλίζω = (μουρμουρίζω)].
- χτικούτσικα**, τα· τα μικρά, *να σε πω δυο λόγια κρυφούτσικα μέσα εις τ' αφτάκια σ' χτικούτσικα*, Λυ. 584.0.

Ψ, ψ

- ψυχουμάησι**· ρ., ψυχομάχησε, *κι του χαμπέρ(ι) με το 'φيران κι κείνους ψυχουμάησι*, Νι. 415.0, [κ. ψυχομαχώ].

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΛΩΣΣΑΣ (παροιμίες κ.λπ.)

1. *Κατά τονν κιρό κι του χουρό* (Νγ.).

- Οι λέξεις «κιρός» (καιρός) και «χουρός» (χορός) χρησ. και μεταφορικός.
Σε ελεύθερη απόδοση με μια γενική διατύπωση σημαίνει, ότι ανάλογα με τις συνθήκες (κιρό) κάνουμε τις ανάλογες ενέργειές μας (χουρό), π.χ. δεν βγαίνουμε χωρίς ομπρέλα όταν βρέχει, δεν πάμε σε γιορτή ντυμένοι πρόχειρα κ.λπ.